

УДК 343.5

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.61>

НЕЗАКОННИЙ ЗБУТ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ: ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ

Шевченко Т.В.,
старший викладач
кафедри кримінально-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0002-2426-4372
e-mail: shtv2015@ukr.net

Шевченко Т.В. незаконний збут наркотичних засобів з використанням електронних інформаційних ресурсів: проблеми кваліфікації.

За останні роки у зв'язку із пандемією та війною в Україні ситуація тільки загострилась, тому стаття присвячена проблемним питанням щодо прогалини в законі про кримінальну відповідальність з приводу посилення кримінальної відповідальності на незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів безконтактним шляхом. В статті звернута увага на проблему осучаснення збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів шляхом використання електронних інформаційних ресурсів («закладки», безконтактний збут). Проведено аналіз попередніх публікацій за означеною тематикою та врахована думка вчених щодо подальших наукових розробок щодо безконтактного способу розповсюдження наркотичних засобів. Диспозиція ст. 307 КК України не змінювалась більше двадцяти років, хоча знаємо, що злочинність постійно змінюється та пристосовується до нових умов за для ефективного незаконного збагачення, на що зроблено акцент в статті. Наведено приклади негативного впливу використання особливого, так званого, безконтактного способу або способом «закладки» збуту наркотичних засобів. Розглянуто приклади судової практики та особливості кваліфікації за способом «закладки». Крім того, в статті проведено аналіз зарубіжного законодавства, а саме Кримінального кодексу Республіки Казахстан та наведено приклад вирішення проблеми шляхом посилення кримінальної відповідальності. За КК РК незаконний збут наркотичних засобів шляхом використання електронних інформаційних ресурсів є особливо кваліфікуючою обставиною та передбачає покарання у виді позбавлення волі від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна. За національним законодавством, за відсутності інших кваліфікуючих обставин, такі дії винного слід кваліфікувати за ч. 1 ст. 307 КК України де санкція статті значно менше ніж за кваліфікуючими обставинами. Тому, в статті зроблено висновки щодо доцільності внесення змін до ст. 307 КК України, а саме необхідності посилення кримінальної відповідальності за збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів шляхом використання електронних інформаційних ресурсів.

Ключові слова: наркотичні засоби, психотропні речовини, електронні інформаційні ресурси, спосіб незаконного збуту наркотиків.

Shevchenko T.V. Illegal sale of narcotic drugs using electronic information resources: problems of qualification.

In recent years, due to the pandemic and the war in Ukraine, the situation has only worsened, so the article is devoted to the problematic issues of the gap in the law on criminal liability regarding the strengthening of criminal liability for the illegal sale of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues by contactless means. The article draws attention to the problem of modernization of the sale of narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues through the use of electronic information resources («marks», contactless sale). The analysis of previous publications on the specified topic was carried out and the opinion of scientists regarding further scientific developments regarding the non-contact method of distribution of narcotic drugs was taken into account. The disposition of Art. 307

of the Criminal Code of Ukraine has not changed for more than twenty years, although we know that crime is constantly changing and adapting to new conditions for effective illicit enrichment, which is the focus of the article. The author provides examples of the negative impact of using a special, so-called, contactless method or the method of «marking» the sale of drugs. Examples of judicial practice and peculiarities of qualification by the «mark» method are considered. In addition, the article analyzes foreign legislation, namely the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, and provides an example of how to solve the problem by strengthening criminal liability. According to the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan, illegal sale of drugs through the use of electronic information resources is a particularly qualifying circumstance and provides for a penalty of imprisonment from ten to fifteen years with confiscation of property. Under national law, in the absence of other qualifying circumstances, such actions of the perpetrator should be qualified under Part 1 of Article 307 of the Criminal Code of Ukraine, where the sanction of the article is much less than under the qualifying circumstances. Therefore, the article concludes that it is advisable to amend Article 307 of the Criminal Code of Ukraine, namely, the need to enhance criminal liability for the sale of narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues through the use of electronic information resources.

Key words: narcotic drugs, psychotropic substances, electronic information resources, method of illegal drug trafficking.

Постановка проблеми. Проблеми протидії наркозлочинності в Україні стоїть доволі гостро, особливо в останні роки, коли злочинність розвивається та використовує новітні технології для досягнення найбільших результатів. Одним із способів протидії злочинності це правовий метод, а саме усунення прогалин в законодавстві, посилення кримінальної відповідальності, зміна кримінального законодавства.

Мета дослідження. Мета дослідження полягає у доведенні проблеми незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів шляхом використання електронних інформаційних ресурсів та усунення прогалини в законі про кримінальну відповідальність.

Стан опрацьованої проблематики. Окремі питання щодо особливостей кримінальної відповідальності за незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів в своїх роботах розглядали наступні науковці: В.С. Батиргарєєва, Ю.В. Баулін, А.А. Вознюк, Д.В. Головін, О.В. Кириченко, Я.О. Помаз та ін. Однак, варто зауважити, що проведені попередні дослідження стосуються як окремих питань незаконного збуту, так і його окремих частин складу кримінального правопорушення. Окремо щодо способу незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин питання розглянуто недостатньо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дане дослідження пов'язане із проведенням не загального, а конкретного аналізу особливого способу вчинення незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин. Окрім каральної міри (збільшення кримінальної відповідальності) питання стоїть щодо превентивних заходів шляхом посилення покарання, що в свою чергу призведе до зменшення наркотизації населення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перелік способів вчинення дій пов'язаних з незаконним збутом наркотичних засобів або безпосередній збут в диспозиції статті 307 КК України чітко визначений в законі про кримінальну відповідальність, а саме: «незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту» [1]. Однак, необхідно зазначити, що сама диспозиція статті не змінювалась протягом тривалого часу. Конструкція статті сформована ще у 2001 році, наступні зміни пов'язані із збільшенням нижньої межі покарання, що передбачена санкцією статті, сама ж диспозиція не була змінена [2]. Останні зміни, що були внесені у 2018 році були пов'язані з переходом зі «злочинів» на «кримінальні правопорушення» і не стосувались способу вчинення незаконного збуту або зміни меж та видів покарання.

Більше того, редакція ст. 229-1 КК України (1961 року) викладена так само, як і в редакції 2001 року і залишається до сьогодні, а саме: незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання з метою збуту, а так само незаконний збут наркотичних засобів або психотропних речовин» [1]. Як ми бачимо, що більше ніж п'ятдесят років норма статті не змінилась, однак значно змінилися обставини, детермінанти, особистість злочинців, які їх вчиняють та інші передумови, в тому переліку – історичні, технологічні. Злочинність явище мінливе, яке постійно змінюється під дією різних факторів і наркозлочинність не є виключенням, оскільки залишається самою прибутковою зоною серед незаконного професійного злочинного

заробітку, що кожного року приносить мільйонні прибутки на світовому ринку. Ці фактори повинні враховуватись при запровадженні заходів протидії незаконному обігу наркотичних засобів в Україні правоохоронними органами.

Враховуючи, що кількість вчинення незаконного збуту наркотичних засобів неухильно зростає, а не зменшується звичайно, що способи їх вчинення також можуть бути різними. Так, за офіційними статистичними даними Генеральної прокуратури України за 2021 рік всього обліковано кримінальних правопорушень пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів становила – 29587, з них за ст. 307 КК України – 10994, що склало 37% питомої ваги [3]. За 2022 рік всього обліковано вже 34398 кримінальних правопорушень в цій сфері, що на 4811 кримінальних правопорушень більше ніж за попередній рік. З них за ст. 307 КК України обліковано – 10162 кримінальних правопорушення, що склало – 29,5% питомої ваги від загальної кількості [Статистичні дані офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх розслідування за січень-грудень 2022 року. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 19.06.2023)]. У 2023 році всього обліковано – 39124 кримінальних правопорушення пов'язаних з незаконним обігом наркотичних речовин, що на 4726 кримінальних правопорушень більше ніж у 2022 році та на 9537 більше ніж у 2021 році. З них за ст. 307 КК України обліковано – 14302, що на 4140 кримінальних правопорушень більше ніж за 2022 рік [3]. Також, необхідно врахувати, що з початком повномасштабного вторгнення РФ в Україну (2022-2023 роки) аналітичні дані з частини тимчасово окупованої території не враховані у загально статистичні дані. Тож, наявна «негативна» динаміка збільшення обігу наркотичних засобів на території України дає змогу говорити про нагальні проблеми в цій сфері.

Так, на думку Батиргарєєвої В.С.: «у перспективі обсяги цього бізнесу збільшуватимуться, оскільки правоохоронний сектор поки що лише рефлексує на виклики, а не працює на упередження їх виникнення. Отже, на теперішній час діяльність подібних “магазинів” залишається практично невразливою від будь-якого втручання “зовні”, оскільки представляє собою розгалужену злочинну мережу, не обмежену територіальними координатами та підсилену сучасними інструментами комунікації, знання особливостей яких, у свою чергу, потребує неабияких спеціальних компетентностей» [4].

Розглянемо, які кваліфікуючі, альтернативні ознаки запропоновані законодавцем в ст. 307 КК України:

- за попередньою змовою групою осіб;
- особою, яка раніше вчинила одне із кримінальних правопорушень, передбачених статтями 308-310, 312, 314, 315, 317 КК України;
- із залученням неповнолітнього;
- збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місцях, що призначені для проведення навчальних, спортивних і культурних заходів, та в інших місцях масового перебування громадян;
- збут чи передача наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у місця позбавлення волі;
- наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги у великих розмірах;
- особливо небезпечні наркотичні засоби або психотропні речовини;
- вчинені організованою групою;
- наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги в особливо великих розмірах;
- вчинені із залученням малолітнього або щодо малолітнього. То ж до кваліфікуючих ознак відносяться: повторність (тотожна, однорідна); вчинення групою осіб (форми співучасті також враховані); щодо неповнолітнього; щодо предмету кримінального правопорушення в залежності від розміру; також особливості місця вчинення кримінального правопорушення (місця позбавлення волі, місця масового перебування людей). Однак, не згадано спосіб вчинення кримінального правопорушення та його особливості [1].

Законодавець передбачає вичерпний перелік способів вчинення збуту наркотичних засобів, без їх розширення. Сам термін «...або збут» наркотичних засобів. Так, збут у широкому розумінні це – процес організації транспортування, складування, підтримки запасів, доробки, просування до оптових і роздрібних торговельних ланок, передпродажної підготовки, упакування і реалізації товарів з метою задоволення потреб покупців і отримання на цій основі прибутку. Якщо розби-

ратись, то термін «збут» не можна ототожнювати з терміном «продаж». Значення «збут» повинен використовуватись за загальним правилом маркетингу (оскільки ми говоримо саме про реалізацію товару але незаконним шляхом) ще до виготовлення продукції, а не після виготовлення товару, або отримання товару. Так, про збут можемо говорити для осіб, які займаються наркозлочинністю на професійному постійному рівні, використовуючи масовість, системність розповсюдження «товару». Говорячи про одноразові дози вже готової «продукції» мова повинна йти про «продаж» або «реалізацію».

Ще одна сторона виникнення нових способів збуту наркотичних засобів є спочатку локдаун, майже повна ізоляція, у зв'язку із COVID-19, а згодом повномасштабне вторгнення рф в України та введення воєнного стану. Такі події з 2020 року до теперішнього часу призвели до виникнення відносно нового способу вчинення незаконного обігу наркотичних засобів, так званого «безконтактного», що мінімізує комунікацію з «клієнтами» але зберігає прибуток і не знижує масив розповсюдження. За останні чотири роки особи, що збувають наркотичні засоби значно вдосконалили методику дій та алгоритм незаконного розповсюдження.

Виникає питання, чому ми звертаємо увагу на особливий спосіб вчинення незаконного збуту наркотичних засобів і приділяємо цьому увагу?

По перше: потребують оновлення організаційно-управлінських заходів. Поява і застосування нового способу вчинення кримінального правопорушення повинна також призвести до зміни дій працівників правоохоронних органів щодо виявлення, викриття, розкриття та фіксації незаконних дій. Це збільшує навантаження на правоохоронні органи, потребує додаткового фінансування, освоєння нових технологій, оскільки контактування відбувається шляхом використання мережі Інтернет. Схема незаконного збуту наркотичних засобів передбачає, так зване «заплутування» слідів, використання різних осіб («ланцюг» передачі), що ускладнює виявлення саме першоджерела незаконного розповсюдження наркотичних засобів.

По друге: застосування безконтактного способу збільшує кількість незаконного збуту наркотичних засобів та зменшує відсоток виявлених фактів незаконного збуту.

Так, Головін Д.В., наголошує на тому, що організаційно-тактичні алгоритми проведення оперативної закупки наркотичних засобів та психотропних речовин за «безконтактного» їх збуту потребують теоретико-правового та науково-практичного оновлення. Це повинно відбуватися за такими напрямками: здійснення організаційно-правового забезпечення взаємодії оперативних підрозділів Національної поліції та кіберполіції; підвищення спеціальних знань та вмінь працівників оперативних підрозділів щодо отримання інформації о наркозлочинцях за допомогою мережі Інтернет; залучення сучасних технологій із метою документування злочинних дій, особливо за відсутності можливості безпосереднього спостереження за особою, що здійснює незаконний збут наркотичних засобів та психотропних речовин [5].

По третє: доступність отримання наркотичних засобів каналами, якими користується саме молоде покоління (16-25 років).

По четверте: наявність правової прогалини в законі про кримінальну відповідальність передбачає рівні можливості для застосування кримінального покарання як для осіб, що вчинили кримінальні правопорушення загальним (звичним) способом, що описаний в диспозиції статті. Хоча, як ми побачили вище, ступінь суспільної небезпеки при такому способі збільшується. Родовим об'єктом виступає як посягання на встановлений в державі обіг наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, так і здоров'я населення. Високий рівень наркотизації населення декілька десятиліть залишається проблемою, що не вирішена. А саме доступний шлях отримання наркотичних засобів безконтактним способом сприяє збільшенню кількості людей, що їх вживають та розповсюджують.

Це не всі аргументи, щодо важливості збільшення кримінальної відповідальності при такому способі незаконного збуту наркотичних засобів. Однак, проблема залишається очевидною та потребує вирішення на законодавчому рівні.

Проблема особливого способу вчинення збуту наркотичних засобів стосується не лише України, а також інших держав. Так, наприклад, Берестимова Р.Г. описує таку ж проблему в Казахстані, а саме: «на сьогодні в Україні, як і в Казахстані популярним способом розповсюдження наркотиків є так звані, «закладки». Способи виявлення «закладок» правоохоронними органами досить проблематичні, так як не відбувається самого контакту продавець-покупець, не відбувається передача коштів, крім того не часто відбувається спілкування щодо домовленості, навіть засобами

зв'язку (мобільний телефон). Спілкування проходить, більш за все в соціальних мережах. Кошти за отримання наркотичних засобів, психотропних речовин переводяться на рахунки, а самі наркотичні засоби залишаються в задалегідь обумовлених місцях. Такими місцям можуть бути: під'їзд будинку, частина вулиці, тротуар та інші задалегідь обумовлені місця. Якщо брати більш конкретизовано, то у вище зазначених місцях визначаються певні місця-схованки, а саме: каналізаційні люки, квіткові вазони, паркани та інші місця [6]. Як ми бачимо описана схема збуту наркотичних засобів така ж як і в Україні.

Стаття 297 КК Республіки Казахстан передбачає кримінальну відповідальність за незаконне виготовлення, переробку, придбання, зберігання, перевозку з метою збуту або збут наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, за яке передбачене покарання на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна. Ч. 3 передбачає тіж самі ж дії шляхом використання електронних інформаційних ресурсів, тобто є особливо кваліфікуючою обставиною за яке передбачене покарання вже від десяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна [7]. За ті ж самі дії шляхом використання електронних інформаційних ресурсів за національним кримінальним законодавством передбачено покарання (ч. 1 ст. 307 КК України) в межах від чотирьох до восьми років, тож різниця у покаранні за кримінальними кодексами РК та України суттєва. Звичайно, можна говорити про принципи кримінального права «гуманізм» та «економія кримінальної репресії», однак враховуючи масштаби та кількість вчинення за видами збуту наркотичних засобів, ступінь суспільної небезпеки, «ціну злочинності» саме від цього виду злочину, то варто все ж таки усунути прогалину щодо способу розповсюдження шляхом «закладок».

Для розповсюдження наркотичних засобів використовують, так звані, наркографіті, настінна реклама з повідомленням адреси-реклами в соціальних мережах. В умовах карантину збільшилась кількість вчинення збуту наркотичних засобів та психотропних речовин саме шляхом «закладки». Особі, яка вживає наркотичні засоби або психотропні речовини достатньо побачити одну з багаточисельних рекламних повідомлень з вказівкою на адресу схованки. Після цього перевести кошти та отримати повідомлення про місце знаходження дози. Таким чином спосіб вчинення збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів шляхом «закладки» зберігається анонімність як продавця – «закладника», так і покупця. А результатом є високий рівень латентності таких видів кримінальних правопорушень і отже низький рівень протидії саме такому способу збуту наркотиків, який за останні часи, набирає обертів опереджаючи за чисельністю за безкарністю порівняно з «класичною» схемою розповсюдження наркотичних засобів [6].

Звернемось до судової практики. Так, ОСОБА_5, за допомогою свого мобільного телефону, використовуючи мережу Інтернет, меседжем «Telegram» зв'язався з невстановленою особою, з якою домовився про зайняття спільним продажем наркотичних засобів на території міста Харкова, з відведенням ОСОБА_5 ролі кур'єра - виконавця, який розкладає закладки з наркотичними засобами в різних місцях м. Харкова, фотографує місця їх залишення на свій телефон та, за допомогою свого мобільного телефону через мережу Інтернет, надсилає вказані фотографії невстановленій особі, з метою звітування про виконану роботу та отримання за це грошової винагороди, а також, з метою подальшого знаходження наркотичних засобів особами, які замовляють (купають) їх [8].

Проблема є в тому, що безконтактний спосіб вчинення розповсюдження наркотиків складно виявити правоохоронними органам, що збільшує їх латентність та породжує відчуття безкараності для злочинців та продовження злочинної діяльності. Крім, того незаконний збут наркотичних засобів відносить до складу кримінального правопорушення за участі кількох осіб. За таким способом встановити всіх фігурантів майже неможливо. Приклад ми побачили у вироку суду щодо невстановленої слідством особи, яка саме і здійснила незаконний збут шляхом «закладки».

Висновки. Отже, з урахуванням наведеного можемо зазначити, щодо необхідності перегляду норми ст. 307 КК України та внесення змін саме особливим способом вчинення кримінального правопорушення, який на сьогодні є розповсюдженим. Використання безконтактного способу при незаконному збуті наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів дає злочинцям збільшити кількість вчинення кримінальних правопорушень, тривалий час уникати бути викритим, а отже відчуття безкарності дає змогу продовжити свою злочинну діяльність. Крім того, за таким способом втягується до наркотизації більше осіб, особливо молодого віку – 16–25 років. А також доступність способу з урахуванням найбільшої кількості отриманої інформації через соціальні мережі, інформаційні канали, зважаючи на зовнішні обставини в державі, тощо. Наведені аргументи дають підстави до пропозиції зміни закону про кримінальну відповідальність, а саме

– частину четверту статті 307 КК України пропонуємо викласти в такій редакції: «передбачене частиною першою, вчинене шляхом використання електронних інформаційних ресурсів, - карається позбавленням волі на строк від 7 до 12 років позбавлення волі, з конфіскацією майна».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (дата оновлення: 08.05.2024). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 25.05.2024).
2. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконний обіг [...] Закон України від 06.10.2011 № 3826-VI. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3826-17#Text> (дата звернення: 23.05.2024).
3. Статистичні дані офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх розслідування за січень-грудень 2021-2023 років. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 19.06.2023).
4. Батиргареева В.С. Використання можливостей інформаційно-телекомунікаційних технологій для безконтактного збуту наркотичних засобів в Україні. *Інформація і право*. 2023. № 1(44). С. 142–153 URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.1\(44\).287776](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.1(44).287776).
5. Головін Д.В. Особливості проведення оперативної закупки наркотичних засобів і психотропних речовин. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 2. С. 138–143. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2021.2.23>.
6. Шевченко Т.В., Берестимова Р.Г. Протидія наркозлочинності в сучасних умовах. Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу: *матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (27 лист. 2020 р., м. Дніпро). Дніпро: Видавець Біла К.О., 2021. 226 с. С. 208–211.
7. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан: Закон Республіки Казахстан від 03.07.2014 року № 226-V ЗПК (дата оновлення: 20.06.2024). URL: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252 (дата звернення: 26.06.2024).
8. Вирок Комінтернівського районного суду м. Харків. Справа № 641/8813/18 від 24.12.2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93817468> (дата звернення: 25.05.2024).